ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

№12
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 252 sahifa,
2-dekabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E’zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne’matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G‘. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg‘izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma’murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O‘zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA CONTENTS СОДЕРЖАНИЕ

MUNDARIJA

Yangi O'zbekiston sharoitida ayollar ijtimoiy faolligini oshirishda psixologik motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirish strategiyalari 26
Xuseynova Abira Amanovna

Pragmalinguodidactic Principles in Teaching English for Philologist Students and their Application in Intercultural Communication....31
Arzieva Bibi-Sanem Aynazarovna

Metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan biologiya o'quv materiallarini loyihalash, joriy etish va samaradorligini baholash....35
Abdurasulova Gulrux Habibullayevna

Oligofreniya holatida neyropsixologik tashxislar qo'llanilishining umumiy masalalari 40
Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li, Xojialiyeva Sarvinoz Elyorjon qizi

Oliy ta'lim muassasalari talabalarida kreativ kompetensiyani rivojlantirish pedagogik muammo sifatida ...44
Asatova Dildora Aslamovna

Ingliz tili o'qish ko'nikmalarini takomillashtirishda autentik manbalarning roli....49
Bekmuratova Nargiza Arislanbayevna

Insultdan keyingi nutqni tiklashda logopedik reabilitatsiya va nevrologik muolajalar integratsiyasi 52
Boltaboyeva Xurshida Sharofiddinovna

The Concept of Symbols in Linguoculturology 56
Hamraqulova Gulandom Sodiq qizi

Buyuk ipak yo'li xalqlari o'rtasidagi pedagogik va madaniy aloqalarning vujudga kelishi....59
Mirxalilova Nargiza Akbarovna

Bo'lajak tarbiyachilarni bolalarni nutqini o'stirishga bo'lgan kasbiy-pedagogik tayyorgarligini o'stirish 63
Mitaliboyeva Dildora

Koxlear implantli bolalarning eshituv–nutqiy faolligini oshirishda differensial yondashuv asosida korreksion-pedagogik ish 66
Nartayeva Shahnoza Yulchibayevna

Fasilitatsion yondashuv asosida kichik maktabgacha yoshdagi bolalarda adaptiv ko'nikmalarni rivojlantirishning psixologik-pedagogik mexanizmlari....71
Normatova Nilufar Komilovna

Boshlang'ich sinflarda disgrafiyasi bo'lgan o'quvchilarda yozish kompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari (XIX–XXI asrlarda)....76
Qaxxorova Saidaxon, Mamarajabova Zulfiya

Raqamli texnologiyalar va onlayn platformalar orqali olimpiya ta'limini rivojlantirish: yoshlar orasida axloqiy va jismoniy madaniyatni oshirish 80
Qodirov Jurabek Mamatsimonovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida sun'iy intellekt bilim va savodxonligini rivojlantiradigan innovatsion jismoniy-interaktiv o'yinlar: pedagogik model....83
Quvonova Nodirabegim Shavkat qizi

"Sab'ai sayyor" asarida qo'llangan onomastik birliklar haqida mulohazalar 87
Gadayev Oybek Yaxshiboyevich, Ravshanova Sharbatoy Rahmatilla qizi

Ijtimoiy tarmoq shifokorlarining masofaviy konsultatsiyalari shaxs psixikasi va salomatligiga ta'siri....91
Askarova Nargiza Abdivaliyevna, Ravshanova Zarnigor Daminovna

Talabalar ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda innovatsion ta'lim texnologiyalari va interfaol metodlardan foydalanish....95
Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li

Innovatsion ta'lim texnologiyalari orqali pedagoglarning kreativligini rivojlantirish 99
Saydullayeva Gulasal Umidjon qizi

Maktabgacha yoshdagi bolalar motorikasini rivojlantirishning standart modeli 102
Sirojiddinova Xamidaxon Xasanboy qizi

Bo'lajak o'qituvchilarning shaxslararo munosabat kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari 106
Turg'unova Gulnoza Muhammadjonovna, Xodjiyeva Mahliyo

Shaxsdagi mehnat motivatsiyasi samaradorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi korrelyatsion bog'liqliklar tahlili 109
Xusanov Samariddin Maxmadaminovich

Auditoriyadan tashqari musiqiy mashg'ulotlarni art-terapiya yordamida tashkil etish asoslari 112
Yarashev Jo'rabek To'rayevich

Формирование творческого мышления школьников на уроках музыки 117
Габдульманова Ильнура Минисламовна

Теоретико-методологические основы коллаборативного обучения, кооперативных подходов и интерактивных педагогических методов 119
Жураева Мафтуна Бахтиёр кизи

Педагогическое колесо как инструмент формирования цифровой компетентности будущих педагогов дошкольного образования....................124
Уразова М. Б., Усманова У. Б.

Особенности гражданского воспитания обучающихся в системе "школа–махалля" в Узбекистане ..130
Хайдаров Шавкат Шамсиддин угли

Педагогические условия формирования языковой грамотности у учащихся с тяжелыми нарушениями речи....................135
Юсупова Зулайхо Бахром кизи

Valeologik tarbiyada o'yin texnologiyalarining ahamiyati....................139
Berkinova Charos Islomovna

O'quvchilarda faol fuqarolik kompetensiyasi tushunchasi, mazmuni va shakllanishi 142
Buvorayeva Gulruh Shoikrom qizi

Boshlang'ich ta'limda STEAM yondashuvi asosida o'qitishning didaktik imkoniyatlari 145
Cho'tboyeva Munisxon Eshpo'lat qizi

Tabiatga muhabbat: maktabgacha ta'limda milliy qadriyatlar va o'yinlar orqali ekologik tarbiya 150
Ergasheva Umrinisso Komilovna

Zamonaviy ta'lim – talabalar ijtimoiy intellektini shakllantirsh omilidir....................153
Ermatova Gulnoz Pirimovna

O'zbekistonning eng yangi tarixi fanini o'qitishda pedagogik texnologiyaning o'rni 156
Gazibekova Feruza Hakimovna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining raqamli texnologiyalar muhitida tanqidiy va mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodikasi....................159
Haydarova Feruza Haydar qizi

Talabalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlar va sifatlarni shakllantirish mexanizmi....................162
Jumanazarova Dilnoza Umurzaqovna

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishda interfaol metodlarni qo'llash texnologiyasi....................165
Jumayeva Malika Aliyevna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarda kasbiy-nutq madaniyatini rivojlantirish....................168
Lutfetdinova Ra'no Xusnetdinovna

Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik rivojlanishga zamonaviy yondashuvlar va jahon tajribalari ..172
Masharipova Barno Erkin qizi, Adilbayeva Dilnoza Adilbay qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida til o'yinlari texnologiyalarining nazariy asoslari....................175
Masharipova Dilfuza Muxammatjon qizi

Maktabgacha ta'lim tarbiyachisi pedagogik faoliyatining o'ziga xosligi 178
Muhammadiyeva Feruza Turakulovna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda aksiologik yondashuvdan foydalanish metodikasi....................181
Muhiddinova Munira Xayrullayevna

Boshlang'ich ta'lim jarayonida matematika fanini o'qitishda raqamli transformatsiya vositalaridan foydalanishning metodik paradigmasi 184
Narzullayeva Sevara Omonovna

O'qituvchining muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari....................187
Nizamova Nodira Paxritdinovna

Integrativ yondashuv asosida o'quvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirishning mazmuniy izohlanishi 191
Oysha Qurbonova, Nodira Abduraimova

Boshlang'ich ta'limda Finlandiya tajribasi 195
Nodira Sherboyeva

Kutubxonachi kutubxona-axborot xizmati jarayonining yetakchi ishtirokchisi sifatida 198
O'ktam Nosirov

Pedagogik ta'lim transformatsiyasida talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasi 204
Rustamova Shoxista Omonjonovna

Globallashuv sharoitida axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish masalalari 208
Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li

Talabalarga ingliz tilini o'qitishning zamonaviy innovatsion texnologiyalari 212
Sa'dullayeva Rushana

Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish 215
Saidova Dilbar Erkinovna

Pedagog xodimlarda tolerantlik namoyon bo'lishining determinantlari 218
Sattorova Maxliyo Dilmurod qizi

Kreativ metodlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ tafakkur va fikrlashni rivojlantirish 223
Sultonboyeva Baxriniso Ilhomjon qizi

Artpedagogika texnologiyalaridan foydalanib maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirish metodikasi 226
Xolmatova Fotima Baxtiyor qizi

Boshlang'ich ta'limda yashil kompetensiyalarni shakllantirish yo'nalishlari 229
Yaqubova Shoira Tog'aymuratovna

Emotsional intelektni rivojlantirishning nazariy asoslari 233
Yarmatov Raxmboy Baxramovich

Boshlang'ich ta'limda o'quv veb-saytlari orqali til kompetentligini rivojantirish 239
Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna, Muxammadjonova Diyorabonu Muzaffarjon qizi

Языковые изменения в русском языке XXI века: исследование новых слов, сленга, интернет-коммуникации, влияния англицизмов и глобализации на современный русский язык 242
Марупова Дилфуза Давроновна

Oliy ta'limda talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatining maqsad va vazifalari 247
F. R. Xosilova

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNIY IZOHLANISHI

Oysha Qurbonova
Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti dotsenti (PhD)

Nodira Abduraimova
Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarning nutqiy kompetensiya va nutqiy kompetentligini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslanishi, ularning kommunikativ–nutqiy vaziyatda muloqot qilishi, tafakkur qilishi, nutqiy qobiliyatlarini o'stirish bo'yicha metodist, pedagog va psixolog olimlarning ilmiy qarashlari keltirilib, tahlil qilingan hamda ularga subyektiv munosabat bildirilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasi, nutqiy kompetentlik, ilmiy-nazariy asoslanishi, kommunikativ–nutqiy vaziyat, muloqot, tafakkur qilish qobiliyatlari, matn ustida ishlash, subyektiv munosabat bildirish.

Abstract: This article examines the scientific and theoretical foundations for the development of students' speech competence and language skills, discusses the perspectives of methodologists, educators, and psychologists on the development of communicative and language abilities in communication and thinking situations, and also presents a subjective opinion on these matters.

Key words: students' speech competence, speech proficiency, scientific and theoretical justification, communicative-speech situation, communication, thinking abilities, working with text, expression of subjective attitude.

Аннотация: В данной статье проанализированы научные и теоретические основы развития речевой компетенции и речевых навыков учащихся, освещены научные взгляды методистов, педагогов и психологов на развитие коммуникативных и речевых способностей в ситуациях общения и мышления, а также выражено субъективное мнение по этим вопросам.

Ключевые слова: речевая компетенция учащихся, речевая компетентность, научно-теоретическая обоснованность, коммуникативно-речевая ситуация, общение, способности к размышлению, работа с текстом, выражение субъективного отношения.

KIRISH

Bugungi kunda ona tili darslarida o'quvchilarning bilimini, fikrlashini va yondashuvlarini tubdan oshirish bilan bir qatorda, ularning nutqiy kompetentligini yuqori darajada takomillashtirish ona tili fani o'qituvchisining oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O'quvchilarning nutqiy kompetentligini kompleks holatda rivojlantirish ulardagi pragmatiklikni oshiradi. Shuningdek, ona tili darslarini tashkil qilish va uni o'tkazishda nutqiy kompetentlikni rivojlantiruvchi ta'limiy vositalardan biri – mashq va topshiriqlar to'plami hisoblanadi. Shunisi ham e'tirofga sazovorki, umumiy o'rta ta'lim tizimida har bir ona tili o'qituvchisining metodik jihatdan yondashilgan mashq va topshiriqlar to'plamiga ega bo'lishi ta'lim subyektlaridagi nutqiy kompetentlikni rivojlantirishga ko'mak beradi.

Bu xususda taniqli metodist olim T. G'aniyevning tadqiqot ishida[1] metodik ahamiyatga molik bo'lgan qarash o'z ifodasini topgan: "Agar topshiriq maqsadli, puxta o'ylangan holda tuzilsa, ya'ni birvarakayiga uch yoki to'rt nutqiy ko'nikmani shakllantirishga imkoniyat yarata olsa, nihoyatda foydali bo'ladi."

1 G'aniyev T. Ona tili bo'yicha mashqlar bajarish jarayonida o'quvchilarning bilim faoliyatini faollashtirish. Ped.fan. nomz. dissertatsiyasi avtoreferati.– T., 1991. – 12-b.

Shuningdek, muallifning fikricha:

"Ta'lim muassasalarida faoliyat ko'rsatayotgan ona tili o'qituvchilarining hammasini ham tajribali, malakali, saviyasi bir xilda yuqori deb bo'lmaydi. Belgilangan dastur bo'yicha faoliyat olib borilayotgan va zamonaviy interfaol usullar dars jarayoniga tatbiq qilinayotgan bo'lsa-da, o'quvchilarda nutqiy kompetensiya kutilgandek rivojlanmayotgani tajriba-sinov jarayonida, qolaversa, oddiy kuzatuvlarda ham ma'lum bo'lyapti. Agar darsni qanday tashkil etish, xususan, ona tili darslarida fonetika, orfoepiya, orfografiya mavzularini o'qitish o'qituvchining ixtiyoriga to'liq topshirib qo'yilsa, o'quvchilarning adabiy talaffuz hamda imloga oid ko'nikma va malakalari bir xil bo'lmasligi muqarrar. Talaffuz va imlo qoidalari esa bir xillikni taqozo etadi. Shu ma'noda o'quvchilarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishni avtomatlashtirish masalasi juda dolzarb bo'lib qoladi."[2]

Ona tili darslarida interfaol usullardan foydalanib darsni tashkil etish ulardagi nutqiy kompetentlikni oshiradi.

O'qish nutqiy faoliyatning bir ko'rinishi tarzida asoslaniladi. A. L. Leontev, I. A. Zimnyaya, G. V. Rogova va boshqa tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, nutqiy kompetensiya va uni tushunish mexanizmlarida ma'lum o'xshashlik (analogiya) mavjud bo'ladi. Muallif matnni olgach, belgilangan barcha ma'lumotlarni kitobxon ongiga yetkazishga harakat qiladi, buning uchun esa gipotetik o'quvchiga tanish bo'lgan logik argumentatsiya qonunlari asosida o'z matnini tuzadi. Muallifning matn tuzishiga qarab, ushbu matnning boshqalar tomonidan to'g'ri qabul etilishiga, tushunishning ma'lum jihatlari va matnning struktur tashkil etilishi o'rtasidagi qonuniy aloqalar haqida gapirish mumkin.[3]

N. F. Koryakovseva esa o'qish nutqiy kompetensiyani rivojlantirish uchun mustaqil o'qish jarayonida badiiy, publitsistik va gazeta matnlaridan foydalanish zarurligini ta'kidlaydi. U nafaqat informatsion, balki lingvistik va filologik ma'lumotlarning manbaini ham mustaqil o'qish uchun taklif qiladi.[4]

"O'zbek tilini o'qitish orqali o'quvchilar tafakkurining o'sishiga erishish prinsipi." Ona tili darslari o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini o'stirishda katta imkoniyatlarga ega.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda integrativ yondashuv asosida o'quvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirishga oid nazariy va amaliy ma'lumotlar yig'ildi hamda tahlil qilindi. Ma'lumotlar, avvalo, tilshunoslik, psixologiya va pedagogika sohalaridagi ilmiy manbalar, darsliklar, metodik qo'llanmalar, tajriba-sinov materiallari va mazkur yo'nalish bo'yicha ilgari o'tkazilgan ilmiy izlanishlarni o'rganish orqali to'plandi. Shuningdek, ona tili darslarida kuzatuv, o'quvchilarning nutqiy faoliyati namunalarini tahlil qilish, o'qituvchilarning metodik yondashuvlarini o'rganish hamda interfaol mashqlar qo'llanish jarayonini monitoring qilish orqali empirik ma'lumotlar olindi. Olingan ma'lumotlar mazmuniy–semantik tahlil, taqqoslash, umumlashtirish va integrativ yondashuv tamoyillarini aniqlash asosida qayta ishlanib, nutqiy kompetentlikning tarkibiy qismlarini belgilashga xizmat qildi. Tahlil natijalari orqali nutqiy rivojlanishga ta'sir etuvchi lingvistik, psixologik va kommunikativ omillar aniqlanib, ularning o'zaro bog'liqligi integrativ yondashuv doirasida baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tafakkur voqelikning ongli aks etish jarayoni, inson aqliy faoliyatining yuksak shaklidir. Tafakkur orqali fikr vujudga keladi. Fikrlash faoliyati esa nutq holatida namoyon bo'ladi. Demak, o'quvchi o'z tafakkurini rivojlantirmay turib, og'zaki va yozma nutqni egallay olmaydi[5]. Nutqiy kompetensiyani o'quvchilarda rivojlantirishdan asosiy maqsad – o'qish, tinglab tushunish, so'zlash va yozishga bo'lgan motiv va qiziqishlarini, shuningdek, yozma nutq uchun o'zbek adabiy til me'yorlariga asoslangan bilim va ko'nikmaning mujassamlashgan shaklini hosil qilishdan iboratdir. Bu jarayonning idrok qilish va uni tushunish talablari hamohanglikda izohlab borilishi maqsadga muvofiq.

2 Hamrayev G'.H. Umumiy o'rta ta'lim tizimida fonetikaga doir o'quv materiallarining metodik ta'minotini takomillashtirish: ped. fan. dok. (PhD) diss. – Samarqand: 2019. – 13 b.
3 Леонтьев А.А. Психолингвистические и социолингвистические проблемы билингвизма в свете методики обучения неродному языку. Психология билингвизма. М., 2004. –С. 26-27. –448 с.
4 Коряковцева, Н.Ф. Современная методика Организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: Пособие для учителей / Н.Ф. Коряковцева. – М.: АРКТИ, 2002. – 176с.
5 A.G 'ulomov,M.Qodirov, M.Ernazarova, va boshq. Ona tili o'qitish metodикasi. –T.: "Fan va texnologiya", 2012, 78 бет.

Yondashuvli aspektlar asosida o'quvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirishdagi semantikaviy mazmun:

Nutqiy kompetentlik rivojida ma'nolar, yondashuvlar yig'indisi, kommunikativlikning o'ziga xosligi

Lug'aviy ma'no	Aksiologik yondashuv	Kommunikativ sifatlar
Subyektiv ma'no	Kontekstli yondashuv	Kommunikativ ierarxiya
Obyektiv ma'no	Integrativ yondashuv	Kommunikativ vaziyat

Aksiologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning nutqiy kompetentlikni rivojlantirishda lug'aviy ma'no nutq jarayonida e'tibor bilan yondashishni talab qiladi.

Tilshunos A. Sodiqov esa nutq faoliyatini: "Nutq faoliyati ikki tomonlama hodisa bo'lib, u ham psixologik, ham ijtimoiy hodisadir. Nutq faoliyati, avvalo, odamlarning til yordamida bir-biri bilan muloqotda bo'lish akti, ya'ni ikki ijtimoiy akt jarayonidir", – deb ta'riflaydi[6]. Nutqiy faoliyat orqali tinglovchi va so'zlovchi kommunikativligi, o'zaro muloqoti aks etadi.

O'zbek psixolog olimlaridan E. G'oziyev nutq faoliyatini inson tomonidan ijtimoiy-tarixiy tajribani o'zlashtirish, avlodlarga berish (uzatish) yoki kommunikatsiyaga o'rgatish, shuningdek, o'z shaxsiy harakatlarini rejalashtirish va amalga oshirish maqsadida tildan foydalanish jarayoni sifatida ta'riflaydi.[7]

"Integratsiya" so'zi lotincha *integratio* – tiklash, to'ldirish, *integer* – butun so'zidan kelib chiqqan. Bu borada ikki asosiy tushuncha mavjud:

1. Tizim va organizmning alohida tabaqalashtirilgan qism va vazifalarning bog'liqlik holatini bildiruvchi tushuncha va shu holatga olib boruvchi jarayon.
2. Tabaqalashtirish jarayonlari bilan birga amalga oshirilayotgan fanlarni yaqinlashtirish jarayoni.[8]

A. Yu. Serebryakova e'tiroficha, "kommunikativ vaziyat qabul qiluvchiga qaratilgan nutqda taqdim etilgan muloqotning tashqi sharoitlari va ichki holatlarining murakkab majmui sifatida tushuniladi. Bu kompleks, bir tomondan, nutqni hosil qiladi, ikkinchi tomondan, nutqda uning muhim tarkibiy qismlarini aks ettiradi."[9]

Kommunikativ vaziyat aytilayotgan so'z va nutqdagi gaplarning miya faoliyatida mazmun kasb etib shakllanishi, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish me'yorlariga amal qilish, ovoz va mimikaning o'rinli qo'llanilishi bilan uzviy bog'liq.

D. Hymes[10] tomonidan muloqotning tarkibiy qismlaridan biri sifatida "kommunikativ vaziyat" tushunchasi kiritilgan. Avval "nutq hodisasi" tushunchasi qo'llangan bo'lsa, keyinchalik bu atama "kommunikativ hodisa" tushunchasi bilan almashtirilgan.

V. G. Gakning fikricha, "kommunikativ vaziyat obyektiv voqelikdagi so'zlovchining ongida so'zlash paytida mavjud bo'lgan va ma'lum darajada frazeologik birliklarning shakllanishida lingvistik elementlarning tanlanishiga ta'sir qiluvchi referent vaziyatni yuzaga keltiradi."

Integrativ yondashuv o'quvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda komunikativ ierarxiya muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday jarayonda shaxsiy nutq, kommunikativ vaziyatdagi ishtirokchilar nutqi mutanosiblikda kommunikativ jihatdan subyektiv munosabat bildirishni nazarda tutadi.

Integrativ yondashuv asosida o'quvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirishda quyidagi aspektlar muhimdir:

- o'quvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirishda asosiy e'tibor ularning o'qish va so'zlash mahoratini egallashga qaratilishi;
- ona tili darsini tashkil qilishda aniq, tushunarli so'zlashni, mantiqqa asoslangan gapirishni ta'minlash va nutq vositalaridan unumli foydalanishga yo'naltirish;
- ona tilini o'qitishda integrativ asosga ega bo'lgan fanlar aloqadorligini ta'minlash va shu asosda o'quvchilarning bilimini, so'z boyligini oshirish, subyektiv munosabat bildirish madaniyati hamda o'zini o'zi boshqarish madaniyatini algoritmik darajada rivojlantirishga erishish.

6 Sodiqov A., Abduazizov A., Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish.-T.:"O'qituvchi", 1981. – 76 b.
7 G'oziyev E. Psixologiya. T.: "O'qituvchi". 2003. – 295 b.
8 Mavlonova R., Rahmonqulova N. Boshlangich ta'limda pedagogika, innovatsiya, integratsiya. O'quv qo'llanma. –T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2013. – 210 b.
9 Серебрякова, А.Ю. О компонентах коммуникативной ситуации / А.Ю. Серебрякова // Вестник ЮУрГУ, 2009. – №25. – С. 30–32.
10 Hymes, D. Models of the Interaction of Language and Social Life / D. Hymes // Directions in Sociolinguistics: Ethnography of Communication. Eds J.J. Gumperz and D. Hymes. – N. Y.: Holt, Rinehart and Winston, 1972. – P. 35– 71.

Demak, integrativ yondashuv asosida oʻquvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirish mazmuni – lisoniy sathlar boʻyicha egallangan bilimlarga tayangan holda oʻquv-taʼlimiy vositalardan unumli foydalanish, taʼlim oluvchilarda kommunikativ vaziyatlarni tahlil qilish, oʻzbek adabiy til meʼyorlari, nutqiy etiket va muloqot odobiga amal qilish hamda kommunikativ masalalarni qadriyatli, sermazmun, taʼsirli soʻzlar orqali hal etish imkonini beradi.

Nutqiy kompetentlikni rivojlantirishda kommunikativ vaziyat kabi nutq faoliyatiga oid meʼyoriylik, nutqiy etiket va axloqiylik kabi fazilatlar namoyon boʻlishida ham yuqori samaradorlik kuzatiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, oʻquvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirish jarayoni integrativ yondashuvga tayanilgan holda amalga oshirilganda samaradorlik sezilarli darajada ortadi. Integrativ yondashuv oʻquvchilarning lugʻaviy, grammatik, kommunikativ, aksiologik va kontekstual koʻnikmalarini oʻzaro uygʻunlikda shakllantirishga xizmat qiladi. Bunda tafakkur va nutq bir-biri bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, oʻquvchining mantiqiy fikrlashi, mazmunni idrok etishi va oʻz fikrini erkin, aniq va adabiy meʼyorlarga mos holda bayon qilishiga imkon yaratadi. Nutqiy faoliyatning psixologik va ijtimoiy jihatlari uygʻun rivojlanganda oʻquvchilar muloqot madaniyati, nutqiy etiket va kommunikativ vaziyatni anglash kompetensiyalariga ega boʻladilar.

Taklif sifatida, ona tili darslarida integrativ yondashuvga asoslangan mashq va topshiriqlar tizimini ishlab chiqish, fanlararo bogʻliqlikni kuchaytirish, mustaqil oʻqish va matn tahlili jarayonlarini kengaytirish maqsadga muvofiq. Shuningdek, nutqiy kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan interfaol metodlardan muntazam foydalanish, oʻquvchilarda subyektiv munosabat bildirish, tanqidiy va ijodiy fikrlash koʻnikmalarini bosqichma-bosqich shakllantirish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Hamrayev Gʻ. H. Umumiy oʻrta taʼlim tizimida fonetikaga doir oʻquv materiallarining metodik taʼminotini takomillashtirish: ped. fan. dok. (PhD) diss. – Samarqand, 2019. – 13 b.
2. Hymes, D. Models of the Interaction of Language and Social Life // Directions in Sociolinguistics: Ethnography of Communication. Eds. J. J. Gumperz and D. Hymes. – N. Y.: Holt, Rinehart and Winston, 1972. – P. 35–71.
3. Леонтьев А. А. Психолингвистические и социолингвистические проблемы билингвизма в свете методики обучения неродному языку. Психология билингвизма. – М., 2004. – С. 26–27. – 448 с.
4. Коряковцева Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: Пособие для учителей. – М.: АРКТИ, 2002. – 176 с.
5. Sodiqov A., Abduazizov A., Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish. – T.: Oʻqituvchi, 1981. – 76 b.
6. Серебрякова А. Ю. О компонентах коммуникативной ситуации // Вестник ЮУрГУ, 2009. – №25. – С. 30–32.
7. Gʻaniyev T. Ona tili boʻyicha mashqlar bajarish jarayonida oʻquvchilarning bilim faoliyatini faollashtirish. Ped. fan. nomz. dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 1991. – 12 b.
8. Gʻoziyev E. Psixologiya. – T.: Oʻqituvchi, 2003. – 295 b.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02	Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07	Ta’limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.